

תורת הביטחון של ישראל התבססה על ההנחה שצה"ל יביס את תוקפיו בכל מצב. היא קרסה במלחמת יום הכיפורים ומפתחיה נחשפו כמי שקודם העמידו פני מומחים ועתה הם פועלים להסתרת האמת. ועדת אגרנט לא הטילה ספק בתורה זו כי לא הצליחה להתנתק מהממסד הביטחוני שפיתח אותה ולא העזה להודות שמאז 1947 עומדת התורה על כרעי תרנגולת.

אורי מילשטיין

שביצועיה הצבאיים היו עלובים, קיבעה במוחות הישראליים את תרבות הטרור ואת תפיסת הטרור כאסטרטגיה ביטחונית וקבעה שבכל עתיד נראה לעין יכריע צה"ל בשדה הקרב כל קואליציה ערבית או כל התקומ- מות (אינתיפאדה) פלסטינית. העתיד הנראה לעין הזה נמשך שש שנים בלבד, אשר במהלכן התחוללה מלחמת ההתשה שהתישה את ישראל – אפקט שישראל הדחיקה. מלחמת יום הכיפורים, על אלפיים מאתיים עשרים ושניים הרוגיה הישראלים, על ששה-עשר נעדריה, על שבעת- אלפים מאתיים חמישים ואחד פצועיה ועל שלוש מאות ואחד שבוייה, חשפה את איכולתה של תפיסה זו ואת חובבנותם של מצדדיה. אך האיוולת, שהיתה אמורה להיות גלויה לעין, נעלמה מעיני רובו המכריע של הציבור היהודי בישראל – נאמני ארץ-ישראל ואנשי שלום עכשיו כאחד – שביות להעריך את צה"ל.

מיתוס הניצחון הגדול

בלילה שבין היום השלישי ליום הרביעי של מלחמת יום הכיפורים, לאחר כישלון ניסיון מהלך ההכרעה של צה"ל בחזית הדרום, נטש שר הביטחון, משה דיין, את מטרת המלחמה הרשמית – להכריע את האויב, להשמיד את צבאו ולכפות עליו את תנאיה של ישראל – ואימץ מטרה חדשה: לכפות על האויב הפסקת אש. 15 ימים נוספים לחמה ישראל בחזית הדרום כדי להביא את נשיא מצרים, אנואר סאדאת, להסכמה על הפסקת אש. אז החל תהליך אוסלו.

עוד בטרם הסתיימו הקרבות בדרום ובצפון פתחו ראשי המערכת הפוליטית וראשי צה"ל במבצע תקשורתי אדיר, שנועד להטמיע בתרבות הישראלית את המיתוס שלפיו צה"ל תפקד במלחמה ההיא באופן מעולה, ולא היה למדינת ישראל ניצחון צבאי גדול מזה. המסע היחצ"ני ההוא זכה להצלחה אדירה, ועד היום זהו אחד המיתוסים הביטחוניים היציבים של ישראל.² אבל אנשי קו הדם, ששהו במקומות שבהם הורגים ונהרגים וראו את הקולות הצורמים של המלחמה, סירבו בתחילה לקנות את המיתוס ועוררו תנועת מחאה. כדי להרגיע את הרוחות ולהרוויח זמן

במלחמת יום הכיפורים קרסה תרבותו הביטחונית (ולא רק היא) של דור תש"ח. תרבות זו היא שעיצבה את האסטרטגיה של היישוב והמדינה במשך 25 השנה שקדמו למלחמה, ולמרות שקרסה המשיכה לעצבה גם במשך 21 השנה שבאו אחריה – עד הסכם אוסלו. מדובר בתרבות שהתבססה על הטלת מורא באמצעות ביצוע פעולות טרור נגד ערבים, ולא על היכולת להפעיל צבא סדיר ומקצועי במלחמה. תפיסת הטרור הביטחוני והשלכותיה על בניית הכוח וארגונו התחילה במבצעי טרור נגדי של הפו"ש ואצ"ל, במחצית השנייה של שנות השלושים; היא התגבשה בפעולות הטרור של הפלמ"ח, אצ"ל ולח"י נגד שלטונות המנדט הבריטי, אחרי מלחמת העולם השנייה, והגיעה לשיאה בפעולות טרור נגדי של יחידה 101 וגדוד 890, בפיקודו של אריאל שרון, בשנים 1953–1956, ובהשתתפות אחד המפקדים הבולטים – ולימים רמטכ"ל מלחמת לבנון – רפאל איתן. בשלושה שלבים אלה התגבשה דמותו של המאצ"ו העברי והישראלי, שבזכות תושייתו היה צה"ל אמור לנצח את הצבאות הערביים בכל מלחמה בעתיד. צאצאיו של מאצ"ו זה עומדים היום גם בראש הליכוד וגם בראש מפלגת העבודה, והלא הם בוגרי סירת מטכ"ל, בנימין נתניהו ואהוד ברק. גם בוגרי גדוד 890 של שנות השישים, מי שהיה שר הביטחון, יצחק מרדכי, והרמטכ"ל לשעבר, אמנון ליפקין-שחק, שני מנהיגיה של מפלגת המרכז החדשה, הם צאצאיו של מאמץ זה.

תפיסת הטרור הביטחוני גרסה שישראל תנצח את הערבים, ותכפה עליהם את רצונה, באמצעות מכות מפתיעות, מאולתרות, מהירות ומוח- צות; ניצחון זה ישבור את רוח הערבים, הם לא יעזו עוד לצאת למלחמה נגד היהודים וישלימו עם מטרות הציונות. זה היה הבסיס לתפיסת ההרתעה הקונבנציונלית של ישראל. השקפה ביטחונית זו זכתה לכינוי "שיטת הזבנג וגמרנו". את בית הספר הטרוריסטי הזה סיימו בהצלחה משה דיין, יגאל אלון, יצחק רבין, דוד אלעזר וחבריהם, ועל פיו הם בנו את מערכת הביטחון הישראלית. הם לא נטשו את תלמודם זה עד יומם האחרון, למרות שהעמידו פנים כי עשו כן.

מלחמת ששת הימים, שתוצאותיה הצבאיות היו מדהימות למרות

‘צמיחת התנועה הלאומית הערבית’
הפלסטינאית 1929-1918, מאת יהושע
פורת, הוצאת עם עובד, הספריה
האוניברסיטאית, תל־אביב.

ברצועה.¹³ כתבה בעל־המשמר, שיזמו מדריכי רחוב בשכונת מוסררה בירושלים, מספרת על “בני נוער עזוב [ש]אמרו לפני ימים אחדים: אנחנו רוצים להתארגן נגד הממשלה האשכנזית והממסד. אנחנו נהיה הפנתרים השחורים של מדינת ישראל. כאשר תלו יהודים שחורים בבגדאד שתקו האשכנזים, עכשיו, כאשר מתכוונים לתלות יהודים לבנים ברוסיה, עושים שביתות רעב וכולם מפגינים”. זוהי התייחסות ראשונה לפנתרים השחורים בעיתונות.²¹ בימון בעזה, סרט תיעודי של מרדכי קירשנבאום, מוקרן בטלוויזיה. הסרט מתאר את העוני במחנה הפליטים שאטי, לצד חיי המסחר השוקקים במחנה והווילות של עשירי עזה, ומציג את השיפור שחל בתנאי החיים של התושבים במסגרת הממשל הצבאי.²² בג”ץ מאשר את ההחלטה להפקיע את רכוש התושבים הערבים ברובע היהודי שבמזרח ירושלים.²⁷ הממונה על הרדיו, משה חובב, מאשר כי פסל לשידור חלק מתוכנית סאטירית של דן בן־אמוץ שעסק בראש הממשלה, גולדה מאיר. לדברי חובב, הקטע הציג את הנושא באורח “מעוות ובלתי הוגן”, והוא כלל אינו סאטירי.²⁹ אל אינחאב: מתחילת הכיבוש (יוני 1967) ועד היום גורשו מרצועת עזה שישים אלף איש ושבעים אלף עזבו.

+ ועד עדת הספרדים בירושלים קורא לממשלה להתפנות ל”טיפול יסודי במכלול הבעיות של השיכון, הכנסות אבי המשפחה ומספר הנפשות שלה”.³ רואים אור בעברית: הסוציולוגיה של האבסורד, מאת שלמה שהם: ניתוח אקזיסטנציאליסטי של ניכור, סטייה ופשיעה; ילקוט שיבים, מאת לאה גולדברג. ליקוט, הוסיף מבוא והסברים: טוביה ריבנר; על חוט של חסד, סיפורים מאת אליעזר שמאלו על מבשרי הציונות ומגשימיה; שעשועוביתו, רומן מאת שבתאי טבת על מציאות חיים בעולם התחתון בישראל; בגבולם, אנתולוגיה של סיפורי סופרים עולים.⁴ רואים אור בעברית: חובץ הגולה, קובץ סיפורים קצרים מאת זכי דרוויש; צללים מהלב, קובץ שירים של סאלם ג’ובראן.⁵ שני שחקנים צעירים, גד קינר ואהובה יובל, מעלים בתיאטרון המרתף שני סיפורים של ש”י עגנון, פרנסיס והרפוא וגרששתו.⁶ מושג אינפורמציה, יונה פישר אוצר במוזיאון ישראל בירושלים תערוכה ראשונה של אמנות מושגית ישראלית. משתתפים: יהושע נוישטיין, אביטל גבע, משה גרשוני, יוסי מר־חיים, מיכאל דרוקס ואחרים.

פברואר 3 < עצרות מחאה של סטודנטים ברחבי הארץ, בדרישה לפעול להקלת מצוקתם של יהודי ארצות ערב.⁷ אנשי “הארגון הדרוזי בישראל” טוענים, שנאמנותם למדינה מקנה להם זכות לשוויון מלא בפיתוח המוניציפלי ובאפשרויות הקידום במגזר הביטחוני והממשלתי. הארגון מזהיר שאם יימשך הקיפוח, יתערערו היחסים בין הדרוזים ליהודים.⁹ אל אינחאב: עד היום הופקעו כ־60 אחוז מאדמות הכפרים בית ג’ן, חורפיש ואל בקיעה.⁸ המשורר מחמוד דרוויש, שנסע לקבל פרס ספרותי בהודו, מחליט שלא לשוב לארץ, ומתיישב בקהיר, משם ינדוד אחר כך ללבנון ולטוניסיה.
+ מחקר של פסיכולוגים מהאוניברסיטה העברית בירושלים, בראשות ד”ר ישראל ליבליך, קובע: ההכללה ש”הערבים הם שקרנים” משוללת יסוד; הנבדקים היו בדווים, והמחקר התבסס על בדיקת תגובות פסיכולוגיות בעת תשובות לשאלות החוקרים.¹⁰ המשטרה: עלייה חריפה ומתמדת בעבריינות נוער בישראל.¹¹ רואים אור: שיבה, הרומן האחרון של ש”י עגנון: מרצה באוניברסיטה נקרע בין נאמנותו לאשתו המסורה לבין אהבתו האסורה לאשה זרה; תשעה סיפורים, סיפוריו המוקדמים של א.ב. יהושע; ארבעים שירים של נתן אלתרמן, שכינסה בתו, תרצה אתר; לבת ישראל בגיל הנישואין, ספר הדרכה מאת הרב ברוך ישראל: מלמד את הנערה שהגיעה לפרקה דינים, מסורות והלכות נימוסין; טעם והקשה, מאת אליעזר שביד: על ספרות המחשבה היהודית בימי הביניים; קיצור תולדות יהודי בבל, מאת אברהם בן־יעקב: היסטוריה ותרבות של יהודי עיראק.¹² בסערה מוצג בתיאטרון אל נהאד.¹³ בדשא אצל אביגדוב, תקליט של אריק איינשטיין ומיקי גבריאלוב.

מרס 1 < שבעה־עשר מאנשי הפנתרים השחורים ותנועת מצפן נעצרים בירושלים באשמת קשירת קשר להפגנה והדבקת כרוזים המודיעים על הפגנה העתידה להיערך למחרת. המעצרים נועדו למנוע קיום הפגנה, שבקשה לקיימה ברשיון נדחתה בהוראת ראש הממשלה ושר המשטרה בנימוק ש”הפנתרים הם עבריינים מועדים, שלא יוכלו לשמור על

הקימה ממשלת גולדה מאיר, ב־18 בנובמבר 1973, "ועדת חקירה לעניין מלחמת יום הכיפורים". על הוועדה הוטל לחקור:

1. המידע בימים שקדמו למלחמת יום הכיפורים על מהלכי האויב וכוונותיו לפתוח במלחמה וכן ההערכות וההחלטות של הגורמים הצבאיים והאזרחיים המוסמכים לכך, בקשר למידע האמור;
2. הערכות של צה"ל למלחמה בדרך כלל, כוונותו בימים שקדמו למלחמת יום הכיפורים ופעולותיו עד לבלימת האויב.³

לאחר שלושה ימים מינה נשיא בית המשפט העליון, ד"ר שמעון אגרנט, ועדת חקירה בראשותו. חבריה היו: שופט בית המשפט העליון, משה לנדאו; מבקר המדינה, ד"ר יצחק נבנצאל; רב־אלוף (מיל.) ופרופסור לארכיאולוגיה, יגאל ידין ורב־אלוף (מיל.) נציב קבילות החיילים, חיים לסקוב. צוות של שישה קצינים בכירים במילואים ריכז את החומר העובדתי שבביל הוועדה: אלוף (מיל.) יוסף אבירד, אלוף (מיל.) משה גורן, תת־אלוף (מיל.) שמעון גלבו, אלוף־משנה (מיל.) ישראל כרמי, אלוף־משנה (מיל.) יהושע נבו ואלוף־משנה (מיל.) משה תמיר. עשרה אישים אלה נמנו עם האליטה של דור תש"ח, ואנשי הצבא שביניהם השתתפו באופן פעיל ביצירת תפיסת הטרור הביטחוני ואף התגאו בה. הסיכוי שדווקא הם יחשפו את קריסת תרבות דורם היה קלוש. החומר שנאסף אורגן וסודר בידי שני קצינים בקבע, בני דור מאוחר יותר: אלוף־משנה יעקב חסדאי ורב־סרן יואב גלבר. צוות זה פעל במשך 14 חודשים, ובמהלכם הוא פרסם שלושה דו"חות.⁴

כ־23 שנה לאחר שהוועדה הגישה את הדו"ח השלישי והאחרון שלה ניתן לקבוע, כי היא נכשלה מכל היבט אפשרי ונזקה עלה על תועלתה. שכן, היא יצרה את הרושם המוטעה שמערכת הביטחון הישראלית מסוגלת לבקר את עצמה, לחקור כישלונות ומחדלים צבאיים ולהפיק מהם לקחים. מנקודת מבטם של מקימי נכשלה הוועדה משום שבעקבות פרסום הדו"ח הראשון שלה נאלצה גולדה מאיר להתפטר, ואתה כל חברי ממשלתה. התפטר גם הרמטכ"ל, דוד אלעזר, בטרם הודה, כהמלצת הוועדה. אבל היבט זה הוא שולי, ובמבט לאחור הוא עומד לזכות הוועדה, גם אם לא זו היתה כוונת חבריה, אשר באופן בלתי סביר לא הפנו אצבע מאשימה כלפי גולדה מאיר וחברי מטבחה – משה דיין, יגאל אלון וישראל גלילי.

תכליתה המוצהרת של כל ועדת חקירה היא למנוע את הישנות הכישלונות והמחדלים הנחקרים. כתשע שנים לאחר תום מלחמת יום הכיפורים חזרו כל ליקוייה ומחדליה במלחמת לבנון. הם שבו וחזרו בשש שנות האינתיפאדה, בפרשת הטבח במערת המכפלה בחברון, בפרשת רצח רבין, בפרשת פתיחת "מנהרת החשמונאים" ובפרשת משעל; והם מתרחישים גם כעת בדרום לבנון, למרות שבינתיים הוקמו, פעלו והמליצו עוד כמה וכמה ועדות.

חברי ועדת אגרנט לא היו מסוגלים לבצע את משימתם כהלכה משני טעמים עיקריים: ראשית, חסרו להם, ולקצינים שסייעו בידם, הכלים

התיאורטיים והמושגיים להבנת אירועי מלחמת יום הכיפורים. שנית, למרות שהם ביקרו קשות את ה"קונספציה" של אגף המודיעין במטכ"ל ושל מפקדו, אלוף אלי זעירא, הקונספציה הדורית שלהם מנעה מהם להתקרב לחקר האמת. טעמים אלה מאפיינים את ועדות החקירה שפעלו עד היום בתחום הביטחוני והם שעיקרו את הפוטנציאל הביקורתי שלהן. אתחיל בניתוח הטעם השני, בהקדמה לדו"ח החלקי הראשון שפרסמו באפריל 1974, הזהירו חברי הוועדה כי אסור שהדיון ב"גורמי הטעויות והמשגים", שהיה הכרחי "למען בירור האמת והפקת הלקחים", יגרע "מראיית הישגו המכריע של צה"ל, שהתגבר על מתקפת פתע של האויב בשתי חזיתות ותוך חירוף נפש של חייליו השיב מלחמה שעה ויכול לאויב". ובסיום אותו דו"ח נאמר שצה"ל ניצח במלחמה "תודות לגבורתם העילאית של חיילים על כל דרגותיהם, לכוח האלתור הבלתי נדלה של מפקדיו, וליציבות וחוסן מבנהו הארגוני הבסיסי".⁵ על דברי שבח אלה חזרה הוועדה בדו"ח השני שלה, והוסיפה כהנה וכהנה.⁶

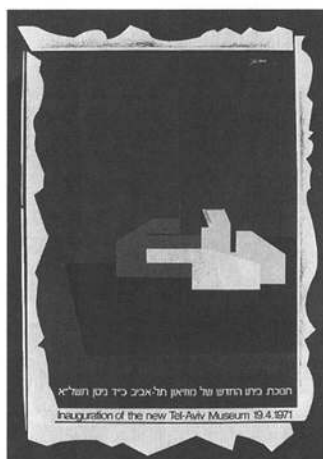
בדברים אלה גילו חברי הוועדה שהם נפלו קורבן למסע היחצ"ני ולמיתוס היזום, שלפיו צה"ל תפקד במלחמה ההיא באופן מעולה, ולא היה לישראל ניצחון צבאי גדול יותר. מכאן שהמחדלים והכישלונות, לדעת חברי הוועדה, התרחשו במגזרים מוגבלים, בעיקר באמ"ן ובצמרת פיקוד דרום; ואם יסולקו ראש אמ"ן, האלוף אלי זעירא, ומפקד חזית הדרום בתחילת המלחמה, האלוף שמואל גונן, ישוב צה"ל ויתפקד באופן מעולה כפי שתפקד, לדעת הישראלים, במלחמת ששת הימים.⁷

עדותו של סגן הרמטכ"ל, אלוף ישראל טל, השפיעה באופן מכריע על מסקנות הוועדה:

מה שקרה ביום כיפור, בייחוד בשלושת הימים הראשונים, זה לא שצה"ל היה עם תורות לא נכונות, הבעיה היתה שלא ביצענו את התורות של עצמנו. עשינו את כל השגיאות האפשריות בשלושת הימים הראשונים ואינני מאשים את הטנקיסטים – אני מאשים את הנסיבות (!) שבהן הם נכנסו לקרב, ושבהן תפסה אותנו המלחמה.⁸

אם רק הנסיבות אשמות, אין זה פלא שסגן הרמטכ"ל לא נדרש לשלם מחיר אישי על חלקו במלחמת יום הכיפורים. חלקו במלחמה זו אף לא מנע ממנו לקבל בינתיים את פרס ישראל על מפעל חייו בתחום הביטחון. ואין תמה בכך. שהרי, ועדות פרס ישראל בפרט, והאליטות האקדמיות הישראליות בכלל, אינן מיטיבות להבין יותר מחברי ועדת אגרנט בהוויית הצבא והמלחמה, וגם תודעתן רוויה במיתוס הביטחון.

בגוף הדו"ח, בהקדמות ובסיומים, סתרה הוועדה את דברי עצמה כאשר כתבה, למשל, שהרקע לכישלון אמ"ן היה "הביטחון המופרז אשר היה נחלת הכלל, בדרג הצבאי והמדיני כאחד",⁹ שאם בניגוד למצופה האויב יתקוף – הצבא הסדיר [כולל המילואים המגויסים לתעסוקה מבצעית] יהדוף את התקפתו בקלות, בכל הנסיבות, ויוכל לעבור עד מהרה למתקפת נגד.¹⁰ שר החוץ בתקופת המלחמה, אבא אבן, ביטא אווירה זו בעדותו: "התשובה שקיבלנו תמיד מהזרוע הצבאית, שאפילו

כרזה לרגל חנוכת משכנו החדש של מוזיאון תל אביב, מעצב ז'אן דוד.

תנאי הרשיון" לקיום הפגנה. למחרת תתקיים הפגנה שקטה מול בניין עיריית ירושלים. בכרוז שיחולק שם נכתב: "די מזה שאין עבודה, די מלישון עשרה בחדר, די מלהביט על השיכונים שנבנים בשביל עולים, די לאכול כלא ומכות כל יום שני וחמישי, די מהבטחות הממשלה שלא מתקיימות, די לנו מהקיפוח, די לנו מאפליה". ⁴ < דו"ח הוועדה הארצית למניעת עבריינות בראשות שופט הנוער א. מלמד: "הפנתרים נוצלו על ידי גורמי חוץ שהלבישו עליהם אידיאולוגיה פוליטית שאיננה מוכרת לצעירים אלו והעלולה לגרום לליבוי יצרים ואיחוד ממורמרים לפעולות הרסניות על רקע קיפוח אישי, עדתי ועוד". ⁸ < ראש הממשלה, גולדה מאיר, בראיון לטלוויזיה הבריטית, על מלחמת ההתשה: "המצב הוא קצת משעשע. המצרים מנסים לנהל מלחמה פסיכולוגית בעברית, אולם העברית שלהם אינה כה מושלמת". ⁹ < שר הביטחון, משה דיין, בכנסת: "מוטב שארם אל שיח' בלי שלום, מאשר שלום בלי שארם אל שיח'". ¹⁶ < ועידת רבנים קונסרבטיבים, ראשונה בישראל, נפתחת בתפילה מעורבת של נשים וגברים על יד הכותל. ¹⁸ < ברה"מ מחליטה להקל במתן אשרות יציאה ליהודים. מתחיל גל הגירה גדול לישראל, ודרכה – גם למערב. ²⁸ < מוסר סגר בן חמישה ימים שהוטל על הכפרים נבי סמואל ובית אכסא לצורך הריסת כ־30 מבנים, שלטענת הממשל, סיכנו את המבקרים בקבר שמואל הנביא. ³⁰ < כעשרים אנשי בית"ר פורצים למשרדי העיתון הקומוניסטי ז'הבדך בתל אביב ומציירים סיסמאות על הקירות במחאה על מדיניות ברה"מ נגד היהודים.

+ רואים אור בעברית: נתיבות ציון וירושלים, בעריכת גדעון קרסל: מבחר מאמרים של א. מ. לונץ, מלומד יהודי שחי בשלהי המאה שעברה בירושלים ונחשב לאבי מדע ארץ-ישראל בעברית; כל כתבי נתן אלתרמן ב־16 כרכים. < רואה אור בערבית: גשם דק בחורף בחנק, קובץ שירים של מחמוד דרוויש. < עולים לאקרנים: מלכת הכביש, סרטו של מנחם גולן. בתפקיד הראשי גילה אלמגור, המגלמת פרוצה שמנסה לחזור למוטב; התבנגול, סרט של אורי זוהר: קיבוצניק מופנם מתנהג כנער שעשועים בכל פעם שהוא נוהג במשאיתו ברחבי הארץ.

אפריל ⁴ < הממשלה מחליטה, כי הסדר ביניים לא מוגבל בזמן הוא תנאי מוקדם לפתיחת תעלת סואץ, ומתנה את הדיונים על הסדר כזה בניהולם מחוץ למסגרת התיווך של השגריר גונאר יארינג. ⁷ < נכשלת יוזמה של מזכ"ל ההסתדרות, יצחק בן-אהרן, להקים תחנת טלוויזיה הסתדרותית; חברים בוועדה המרכזת של ההסתדרות ושרי הממשלה מתנגדים. < תנועות הפנתרים השחורים וישראל השנייה מתאחדות; יפעלו במשותף לחיסול האפליה העדתית ולקידום השכבות הנחשלות. ⁸ < בנצרת נערך סמינר סטודנטים משותף יהודי-ערבי, הדן בדוקיום בקמפוסים. סטודנטים ערבים טוענים, שהממשלה מעדיפה מנהיגי חמולות ו"קויזלינגים" על פני אינטליגנציה ערבית. ¹³ < מפקד נפת שכם מזהיר אישי ציבור בעיר מפעילות פוליטית, בעקבות פרסום גילוי דעת התומך בעקיפין בארגונים הפלסטיניים ומתנגד למלך חוסיין. ¹⁴ < עשרות אנשי ימין מנסים לקיים תפילה בהר הבית, אך נהדפים על ידי המשטרה. ¹⁵ < גולדה מאיר נפגשת לשיחה עם ארבעה נציגים של הפנתרים השחורים. אחר כך תאמר עליהם: "הם לא נחמדים". + מופיע גיליון ראשון של הירחון ארץ ישראל – מדיניות כלכלה-חברה, שמבקש "לשמש כביטאון לתנועה הלאומית בא"י"; עורך יוסף קרמרמן. < מיכאל דרוקס מציג עבודות חדשות בגלריה גורדון. < דו"ח של המועצה לביקורת סרטים ומחזות קובע: חלה ירידה בייבוא סרטי עלילה, כנראה בשל התרחבות הצפייה בטלוויזיה. < בתל אביב נחנך מוזיאון תל אביב ע"ש מאיר דיזנגוף. שר החוץ, אבא אבן: גם בשעה של "מתח ביטחוני, ישראל אינה מרפה מהיצירה האמנותית". אגודת הציירים והפסלים מחרימה את אירוע הפתיחה במחאה נגד מנהל המוזיאון, חיים גמזו, "על הזלזול [שלן] בציירי ישראל וקיפוחם". < נחנך בית להקת המחול בת דור. < רואה אור בערבית: המונות הגבול, שירים של סמיח אל קאסם. < למה לא אמרת לי, תקליט חדש של שלמה גרוניך.

מאי ² < העיתונות המצרית קוראת למדינות ערב לסייע "לצעירים המזרחים בישראל, המורדים בכיבוש הציוני". < שחקנים ואוהדים של קבוצת הכדורגל של מג'ד אל כרום מותקפים במשחק כדורגל בכפר אתא. ¹² < ח"כ אורי אבנרי

ינסה [סאדאט] לתקוף דינו נחרץ לתבוסה מהירה, מוחצת".¹¹

בנספח אישי לדו"ח השלישי הביא חיים לסקוב תמצית מדבריו של ישראל טל, שנישאו בהרצאה בפני סגל המדריכים של בית הספר לפיקוד ומטה (פו"מ), ארבעה ימים לפני פרוץ המלחמה:

צה"ל נוטה לכיוון המקצועי-מכניסטי ולא פועל לפי תורת פיקוד ומטה; כל קשר בין הפורמלי והלא-פורמלי [בצה"ל] הוא מקרי; [טל] מדבר על גוויעת המחשבה הצבאית; [לפי טל] אין החלטה, אין הכרעה, אין תהליך קבלת החלטה; ההישג במחשבה הוא באלתור האלתור ולא ביישום משהו בסיסי. [והמסקנה]: לפנינו שגיאה במקשב כתוצאה מאי-קליטה ואי-פתיחות הדרגים הגבוהים [שטל נמנה עמם] שלפי השראתם פועלים פיקודיהם.¹²

ובכן, אם תורת הביטחון של ישראל טל וחבריו התבססה על ההנחה שבכל הנסיבות צה"ל יביס את תוקפיו, הרי שבמלחמת יום הכיפורים קרסו התורות ומפתחיהן נחשפו כמעמדי פני מומחים, לפני המלחמה, וכפועלים להסתרת האמת – לאחריה. ועדת אגרנט לא העזה לטפל בעניין זה, שכן טיפול בו היה מחייב הודאה לא רק בקריסת תורת הביטחון – אלא גם בכך שמאז פרוץ מלחמת העצמאות, ב־30 בנובמבר 1947, תורת הביטחון של ישראל עמדה על כרעי תרנגולת. השופט אגרנט וחבריו אפשרו לכל האחראים לכשל התורתי, שהעמידו פני מומחים, להמשיך לפעול במסגרת מערכת הביטחון במשך תקופה ארוכה – ישראל טל, עד היום – עם כל התגמולים והיוקרה הנלווים להשתייכות למערכת זו; ובכך חברי הוועדה אף פתחו בפני האחראים לכשל את האפשרות להנהיג מאוחר יותר את מדינת ישראל.

מיתוסים ותעמולה במקום מחקר

אפילו היה לחברי ועדת אגרנט אומץ הלב האינטלקטואלי להתעמת עם האמת, חסרו להם כלים תיאורטיים ומושגיים מתאימים. לדוגמה, עמודים רבים בדו"ח השלישי של הוועדה הוקדשו לתיאור הניסיון להכריע את המלחמה בחזית הדרום, ב־8 באוקטובר, באמצעות התקפה של אוגדת אברהם אדן (ברן) על הארמייה השנייה – התקפה, שלדברי הדו"ח, היתה אמורה לסיים את המלחמה במהירות, בניצחון ישראלי אדיר. בסיום חלק זה של הדו"ח כתבו חברי הוועדה:

אוגדת ברן (אדן) אמנם לא הצליחה בביצוע המשימה של השמדת ראשי הגשר המצריים, אולם אין ספק שלחימה קשה של האוגדה באותו היום תרמה רבות לבלימת התקדמות האויב ותיחומו ויצירת תוואים מאובטחים כנגד התקפת האויב, שבאה לאחר מכן, ובכך הכשירה את הקרקע להתקפת הנגד הגדולה של צה"ל שבסופה צלח את התעלה מערבה.¹³

באותו יום, בשלב שנועד לביצוע המשימה האוגדתית, תקף את האויב רק גדוד מילואים אחד, בפיקודו של סא"ל (מיל.) חיים עדיני, עם 22 טנקים בלתי מזוודים וציוד לקוי. מחציתו של כוח זה הושמד והחצי השני ברח כל עוד נפשו בו. בשלב מאוחר יותר של היום, כשהתברר שצה"ל נכשל

במשימתו, שוגר לאותו מקום עצמו, ללא שום תכלית, גדוד נוסף בפיקודו של סא"ל אסף יגורי. גדוד זה הושמד ברובו ומפקדו נפל בשבי. אם במשך יום שלם תקפו את המצרים רק שני גדודים מתוך אוגדה שלמה, שמנתה שלוש חטיבות שריון, הדבר מלמד כי התיאור "לחימה קשה של האוגדה באותו היום" הוא מניפולטיבי וחסר קשר למציאות.¹⁴

מדוע לא היו יכולים חברי ועדת אגרנט להבין את ההתרחשויות של מלחמת יום הכיפורים? הליקוי העיקרי בחקר צבאות ומלחמות, ובניסיונות לקיים תהליכים שיטתיים של איסוף וניתוח מידע בתחום זה, הוא חסרונם של כלי חשיבה ייחודיים העשויים להוציא מן הכוח אל הפועל מושגים, תיאוריות ומתודות מהימנות. ללא כלים כאלה אי-אפשר לבצע תצפיות אמינות ולבדוק השערות, וההתייחסות למחקר היא חובבנית ולא מדעית. חוקרי הצבאות והמלחמות משתמשים בכלים שפותחו בשביל תחומים אחרים, במקרה הטוב, או מסתמכים על שכלם הישר ועל ניסיונם האישי, במקרה השכיח. אפשר להשוות את חוקרי המלחמות המעולים לזואולוגים המשתמשים בכלי המחקר של הגיאולוגיה, או לפסיכולוגים המשתמשים בכלי המחקר של הכלכלה. התיאוריות הצבאיות אינן אלא מניפולציות, מפני שאין להן ביסוס אמפירי. הביסוס היחיד שלהן הוא מיתולוגי: תיאור ריות אלה הן, ברובן, סיפורים בלתי מבוקרים של אנשי הצבא ואנשי יחסי הציבור שלהם, ותקפותן לא הוכחה.

תיאוריה מדעית צריכה להיות אמפירית, אובייקטיבית ופתוחה להפרכה. רק תיאוריה כזו עשויה לסייע לנו להבין את מושא המחקר, למצוא בו סדירויות, לנסח את מנגנוני קיומו או התרחשותו, ולצפות, לפחות בקירוב, את ההתפתחויות בעתיד. תיאוריות כאלה מתחברות לתוכן בעל משמעות שיש לו קיום במציאות. רוב הספרים והמחקרים שעסקו בצבא ובמלחמה לא עמדו בתנאי המחקר המדעי. רוב העוסקים בתחום הצבא והמלחמה אף לא "חטאו" בניסיונות להגיע לאובייקטיביות, משום שמלכתחילה לא היו מסוגלים לכך או משום שלא היו מעוניינים לשלם את המחיר האישי המתבקש. כאלה הם רוב חוקרי מלחמות ישראל – חוקרים במשרה מלאה וחוקרים לעת מצוא, חוקרים ששירתו בשירות פעיל בצה"ל וחוקרים שהתפרנסו מעבודה באוניברסיטאות. רובם לא עמדו בדרישה שהציב פרנסיס בייקון, בתחילת המאה ה־17, לכל פעילות מדעית: על המדען להיפטר מכל הדעות הקדומות האישיות, הגורמות לפירושים מעוותים של תוצאות הניסויים והתצפיות. חוקרים אלה לא התאמצו לאתר את דעותיהם הקדומות, ובמקום לנסות להתגבר עליהן אף העניקו להן "ביסוס".

באין אמפיריות

מאז ומעולם כמעט אי-אפשר להשיג נתונים אמפיריים מלאים על מלחמות, מפני שאחת הנורמות היציבות של הציוויליזציה שלנו, בת 10,000 השנה, היא סגירות הצבא ופעולותיו בפני מחקר בלתי תלוי וביקורת. רוב המחקרים בענייני צבאות נועדו לחזק את טיעוניו של מזמין המחקר – המפקד הבכיר. חוקרים שלא עמדו בתנאי זה סולקו מן הצבא

‘בדשא אצל אביגדור’. עטיפת תקליטם של אריק איינשטיין ומיקי גבריאלוב, הוצאת פונודור.

מדיח את נעים גלעדי מתפקידו כעורך העולם הזה בערבית בשל הצגתו של גמאל עבד אל נאצר בגיליון שהוקדש לו כ"גיבור נצחי בלתי נשכח". ח"כ שלום כהן, מסיעתו של אבנרי, טוען שההדחה היא על רקע עדתי (גלעדי הוא יוצא עיראק).¹⁸ לאחר מספר הפגנות קטנות, הפגנה גדולה של הפנתרים השחורים במרכז ירושלים, בהשתתפות כמה אלפי אנשים. ההפגנה מוכרזת כבלתי חוקית והמפגינים מתעמתים עם המשטרה, שעוצרת כמה מפגינים. למחרת תאמר ראש הממשלה, גולדה מאיר: "אין אסון גדול יותר מפילוג בתוך העם, שום דבר לא יצליח אם ניתן לרעל הזה לחדור לתוכנו".¹⁹ חלק ממסגד אל עג'מי ביפו נהרס בעבודות פיתוח במקום, ולטענת האחראים לעבודות – בטעות.²⁰ חברי תנועת להבה, הכוללת אקדמאים, רובם יוצאי ארצות ערב, מתחילים להנהיג שיעורי עזר לילדי שכונת התקווה. + יד יצחק בן-צבי מארגנת סיור, בהדרכת היסטוריונים וארכיאולוגים, להכרת תולדות היישוב היהודי ובתי הכנסת בהר חברון.²¹ הטלוויזיה מתחילה לשדר את הסדרה חבונה ושלומיק, בבימוי שמואל אימברמן: זוג צעיר עוזב את הקיבוץ ומגיע לעיר הגדולה. > רואה אור בערבית: שירים בתוך המצור, מאת סמיח צבאעי. > אופרה בגנוש, מאת קורט וייל וברטולד ברכט בתיאטרון חיפה, בבימוי עודד קוטלר, עם אריק לביא בתפקיד הראשי. > נתן דונביץ קורא במוסף האבץ (4.6) למשרד הסעד להפיץ אמצעי מניעה בקרב משפחות מרובות ילדים וללמד אותן את השימוש בגלולה.

יוני 3 > נחשפת רשת של פעילי פת"ח בגליל: עשרות ערבים שאגרו חומרי חבלה וסייעו, לטענת המשטרה, למחבלים. מעצרים נוספים של קבוצות, שייחשדו בהשתייכות לארגוני טרור, יבוצעו במהלך השנה.⁷ > משפחה בת אחת-עשרה נפשות, שהתגוררה בתנאי מצוקה בשכונת קטמון ח' בירושלים, פולשת, בסיוע עשרות סטודנטים, לדירה פנויה של משרד השיכון, שיועדה לעולים. > העיתון המזרח-ירושלמי אל קובס תוקף בראשונה את ירדן על כך שאינה מסייעת למטרות הפלסטיניות וקורא להקמת מדינה פלסטינית עצמאית.¹² > יוסף בן-פורת בהאבץ על "דיכוי רוחני של עולי המזרח": "כל מערכות העיתונים וההוצאות לאור חסומות בפני היהודי הספרדי, בטענה שיצירותיו לבנטיניות".²⁷ > הממשלה מחליטה להתיר כניסה של ערביי השטחים לתחומי הקו הירוק גם ללא היתרי עבודה. לדברי שר העבודה, יוסף אלמוגי, ארבעים אלף פועלים מהשטחים מועסקים בישראל.³⁰ > מוקם איגוד הסטודנטים הערבים בישראל. כינוס ראשון שלו ייערך בחיפה בסוף השנה.

+ > רואה אור בערבית: רבת עמון בספטמבר, מאת תופיק זי'אד. > מרים בתי-יוסף מציגה מעבודותיה בגלריה מבט בתל-אביב: שילובים פסיכודליים של צבעים, צורות גיאומטריות ודמויות.

יולי 4 > אברכים חרדים מקיימים הפגנה אלימה בירושלים, במחאה על תנועת כלי רכב בכבישים בשבתות. > בסימפוזיון זכויות אדם, שנערך בחסות אוניברסיטת תל-אביב, טוען המתאם לענייני השטחים המוחזקים, תא"ל שלמה גזית, כי בניגוד לתושביהם של משטרי כיבוש אחרים, תושבי השטחים זוכים לחופש רב. כעבור יומיים יקבל חיזוק לדבריו מראש עיריית חברון.¹² > כמה מאות תלמידי תיכון מירושלים שולחים עצומה לראש הממשלה ודורשים לא לוותר על "שטחי מולדת שעליהם יש לנו זכות דורות".¹³ > משבר בהנהגת הפנתרים השחורים: אדי מלכה, שהודח מהנהגת התנועה מקים את ארגון כחול-לבן.¹⁸ > עשרות אנשי פת"ח מסגירים עצמם לידי צה"ל, בעקבות פעולות צבא ירדן לחיסול תשתית הארגונים בשטח הממלכה.¹⁹ > משרד הקליטה: השכבות החלשות אינן מקופחות בגלל העלייה, אלא בשל הגידול המהיר ברמת החיים במדינה.

+ > סגן שר החינוך, אבנר שאקי, מתמנה לראשות ועדה, שתבדוק את הדרכים לשילוב תולדות יהדות המזרח וספרותה בתוכניות הלימודים בספרות עברית ותולדות ישראל. > המתאבד, מחזה של ניקולאי ארדמן, שהוברח מברה"מ, מועלה בתיאטרון העירוני חיפה, בבימוי יוסף מילוא: סאטירה רצופת סיטואציות קומיות על המשטר הסובייטי. > בטובספקטיבה 2, סדרת סרטים על התפתחות הקולנוע, מוקרנת בתיאטרון החאן הירושלמי ובבית רוטשילד בחיפה. > שנים של צל, סרטו של יוסי גודארד על אסירים בכלא רמלה, מוקרן בטלוויזיה. > האקדמיה למוסיקה ע"ש רובין

(בצה"ל, אלוף-משנה ד"ר עמנואל ולד, למשל), או שמחקריהם נגנזו (מחקרו של ראש מחלקת היסטוריה, תת-אלוף אברהם איילון, על מלחמת ששת הימים, למשל). ההיסטוריון הצבאי, אלפרד וגטס, כתב שחלק גדול מן ההיסטוריה הצבאית נכתב "אם לא בכוונה מפורשת לתמוך בסמכותו וביוקרתו של הצבא, הרי לפחות במגמה שלא לפגוע בהן, שלא לגלות את סודות הצבא ולהימנע מחשיפת חולשות, פקפוקים ומזג רע" (דיקסון 1979, 156).

מערכת הביטחון מונעת מחקרים בלתי תלויים באמצעות חוקים ותקנות: חיסיון מסמכים, צנזורה על פרסומים והיעדר גישה חופשית של חוקרים לאנשי צבא ולגופים צבאיים. בישראל מסמכים ביטחוניים חסויים, על פי חוק, למשך חמישים שנה. בבריטניה, הדמוקרטית יותר, הם חסויים למשך שלושים שנה. במחצית השנייה של המאה ה-20 המתאפיינת בקצב מהיר מאוד של התפתחויות ואירועים, קשה להפיק תועלת אף ממסמכים בני שלושים. חשוב להדגיש כי גם אחרי פקיעת מועד החיסיון יש לנוגעים בדבר ולבעלי האינטרסים סמכות להאריך אותו כמעט עד אינסוף. מערכת הביטחון הבריטית, למשל, האריכה את תקופת החיסיון של מסמכים רגישים רבים הנוגעים לתקופת שלטונה בארץ-ישראל, וכך היא פוגמת בחקר הקמת מדינת ישראל ומלחמת העצמאות.

מערכת הביטחון אינה מאפשרת לגבות עדויות מאנשים בשירות פעיל, ואוסרת גם על אנשי מילואים לתת עדויות. סקרים בלתי תלויים במסגרתה אינם אפשריים, ולכן רוב מדעני ההתנהגות, המעוניינים בהישגים מוכרים בעולם האקדמי, אינם בוחרים במערכת הביטחון כבמושא מחקרם. בישראל, כל פרסום הנוגע בנושא ביטחוני אף חייב בצנזורה צבאית. במשך זמן רב מנעה הצנזורה מידע שבלעדיו אי-אפשר להשלים מחקרים רבים ולהבין תחומים רבים. אמנם היום הצנזורה ליברלית יותר מאשר בשנים קודמות, אך עצם קיומה עדיין משפיע על החוקרים להתאים את ממצאיהם לדרישותיה. נושא זה נידון פעם אחת בעבר בבג"ץ, שפסל את שיקולי הצנזורה: בינואר 1993 קיבל בית המשפט העליון את עמדת העיתון חדשנה, וקבע שעמדת הצנזורה ביחס לדיווחים על פרשת קו 300 (רצח מחבלים שנשבו בידי כוחות הביטחון) היתה פסולה, ושמגניעיה היו בלתי ענייניים ולא קשורים בביטחון המדינה.¹⁵ ואולם, אין לצפות שחוקרים יחידים ומוסדות מחקר יקדישו זמן ויקצו כספים, דרך קבע, להגשת תביעות משפטיות נגד הצנזורה. הם יחקרו נושאים אחרים. עקב מחסומים אלה, לא היה באפשרותם של חוקרים בעלי הכשרה אקדמית, שאינם אנשי צבא בכירים, לממש את קריטריון האמפיריות.

רוב ההיסטוריונים הצבאיים, בישראל ובחור"ל, היו אנשי צבא בכירים. בהיותם בשירות פעיל חסרו להם כלי מחקר, והם התקשו לחרוג מתכתיבי מערכת הביטחון; אחרי שחרורם הם לא העזו לפגוע בחבריהם לנשק ובמממני המחקרים, ולא רצו להודות שהמחקרים שפרסמו בעבר לקו בכשלים חמורים ולפעמים אף היו מעשי רמייה, מודעים או לא מודעים. מי שחרג ממתכונת זו שילם מחיר כבד. ב-1924 כתב ג. פולר ל-ב.

ה. לידל-הארט: "עורפים את ראשך ואותי חונקים באיטיות. אינני יודע במי אין לקנא יותר" (ואלך 1977, 207). פולר ולידל-הארט הם מגדולי ההיסטוריונים הצבאיים בכל הזמנים, ורבים סבורים שפולר, אשר חזה מראש את מינוע שדה הקרב ואת מרכזיותם של כוחות השריון בו, הוא האסטרטג החשוב ביותר במאה ה-20. הוא הגיע אמנם לדרגת גנרל, אך רוב עמיתיו בזו לו. לידל-הארט היה סרן במלחמת העולם הראשונה, ורשויות הצבא סירבו להאריך את שירותו אחרי המלחמה.

סינדרום הבריחה מן הרלוונטי

עקב מכשלות אלה, אוניברסיטאות ממעטות לטפל בהיסטוריה צבאית (שלא לדבר על מחקר מדעי של הוויית הצבא והמלחמה) במסגרת מדעי ההתנהגות וגישות בין-תחומיות. באין מחקר, קשה לפתח תיאוריות, מתודות ודיסציפלינות שיסייעו להבנת הנושא. זהו סינדרום הבריחה מן הרלוונטי. האוניברסיטאות הישראליות משקיעות משאבים במחקרים שאינם קשורים בשרידותה של המדינה, ובנושאים שמעניינים מעטים, וכמעט שאינם משקיעות מאמץ בחקר העניין שבו תלוי המשך שרידותנו כיחידים וכמדינה. באין מחקר, אין גם הוראה ברמה גבוהה; ואכן, האוניברסיטאות אינן מסייעות להכשרת אנשי מפתח של מערכת הביטחון בתחום עיסוקם הייעודי. במקרה הטוב, הן מרחיבות את אופקיהם הכלליים של אנשי מערכת זו, כסטודנטים רגילים ובתוכניות מיוחדות. אלה האחרונות הן תוכניות להכשרת "עבדים" נאמנים לאליטות. לראשי האוניברסיטאות יש עניין שרידותי אישי לשלול את תוקפו של כל מחקר הנעשה מחוץ לתחומן. כך משרתים ראשי האוניברסיטאות את האליטות הפוליטיות והביטחוניות, ומשתתפים באחריות לכישלונות ולמחדלים הביטחוניים.

במבוא לספרם קיצור תולדות המלחמה כתבו קולונל דייוויד זוק ופרופסור רובין הייאם: "הפרדת חקר המלחמה ממחקר החברה היתה טעות שהולידה תוצאות נוראות בדורות רבים. אכן, ההיסטוריה אינה חוזרת על עצמה, אך המשגים שסיבתם התעלמות מההיסטוריה חוזרים ונשנים" (זוק והייאם 1981, 21). ההיסטוריה של חמישים שנות קיום מדינת ישראל מאשרת הבחנה זו. ביסוס לטיעון זה נמצא בעובדה שראשי מערכות הביטחון, בכל המדינות, האמינו שמקבלי ההחלטות הצבאיות, בכל שרשרת הפיקוד, קיבלו הכשרה מתאימה לתפקידיהם. הם טעו. רוב ההחלטות שהתקבלו במלחמות ובקרבות היו לקויות, התוצאות היו קטסטרופליות, הליקויים לא אובחנו ולקחים לא הופקו. לאחר מעשה מתלוננים הורים שכולים בפני המפקדים הקרביים, ודורשים להקים ועדות חקירה. אין טעם בוועדות חקירה. רוב חבריהן של ועדות אלה הם קצינים בכירים הנאמנים למערכת הביטחון, והם גם לא הוכשרו לחקור נושאים כאלה. ממצאיהם לעולם לא יהיו מבוססים, ולעתים קרובות הם אף יהיו שקריים.

לו היה הדו"ח המלא של ועדת אגרנט מתפרסם ברבים, מיד לאחר השלמתו, הוא היה יכול לעורר חשיבה יצירתית בתחום הביטחוני. גניזתו

בירושלים פותחת מסלול לימודים לקראת תואר שני במוסיקה. < התוכנית אלה הם חייך, שמגיש עמוס אטינגר, עוברת מהרדיו לטלוויזיה: מפגש של אישיות ציבורית ידועה עם עשרות ידידים ומכרים. < בעז, תקליט ראשון של בועז שרעבי.

חיים גורי
"הספר המשוגע"

"הספר המשוגע", מאת חיים גורי, "סיפור פיקרסקי על גיבורים ארצישראלים אנשי שם ואלמונים מאוד" בתקופת הישוב. ספריה לעם, הוצאת עם עובד.

אוגוסט 7 < אלפי פליטים מפונים ממחנה ג'באליה ומועברים למחנות אחרים ברצועה. הפינוי נערך במטרה להרוס מבנים ולפרוץ דרכי ביטחון באזורים ששימשו מסתור למחבלים. ניסיון להעביר עשרות אלפי פלסטינים מעזה לגדה יופסק בסוף החודש בשל גילויי התנגדות גוברים של התושבים. < 10 < שר המשטרה, שלמה הלל, הממונה מטעם הממשלה על המגעים עם "נכבדי הגדה", אומר כי יש לאסור פעילות מדינית בגדה. < 28 < בירושלים מתקיימת הפגנה גדולה, ברשיון של הפנתרים השחורים. מרכז העיר נחסם לשעות, המפגינים מציתים קריקטורה גדולה של ראש הממשלה, גולדה מאיר, המשטרה מתערבת ומפזרת את ההפגנה. בעיר מופץ כרוז של הפנתרים השחורים: "לאזרח הדפוק - אתה דפוק. לא מפני שנולדת, חלילה, דפוק. אלא מפני שדופקים אותך... רק הגעת לא"י - זרקו אותך למעברה. קיבלת שכר ניצול וחומר יותר את פירותיך אכלו הם, מנהל העבודה, בעל המפעל, הבוסים... בעלי התפקידים במדינה שאתה בנית... לא עלית לארץ ממוסקבה או מלנינגרד. אז מה פתאום שתקבל דירה נורמלית?"

+ תנועת עודד לסיוע לשכבות חלשות מכינה שלושים תלמידים לבחינות הכניסה לטכניון. בעקבות ההצלחה יתמכו צה"ל ומוסדות האוניברסיטה במתן קורסים לארבע מאות תלמידים נוספים. < רואים אור: נסיעה, מאת פנחס שדה: "יומן מסע אל נבכי האני" של נער מתבגר; עד מוות, שני סיפורים של עמוס עוז: האחד על מרצה נודד מטעם הוועד הפועל של ההסתדרות, והשני על אציל צרפתי שירד מנכסיו ופותח במסע צלב: חלומות גאולה ואפוקליפסה של שני אנשים אכולי שואה, שעולמם מתפורר לנגד עיניהם.

ספטמבר 1 < קבוצה קטנה של חיילים משוחררים, המכונה עצמה "בני אור", מפרסמת מודעות בעיתונות שבהן היא קוראת למעוניינים "להפיל את הממסד" ליצור עמה קשר. בראש הקבוצה עומד אהוד עיני גיל, שטוען כי הממסד מתנכל ל"ישראלים בני כל הדתות, הרואים את ייעודם בבניית מדינה ישראלית יוצרת". < 7 < מוקם בית ספר לקולנוע במסגרת בית הספר לדרמה ואמנות הקולנוע ברמת גן. < 15 < ד"ר צבי גליק: מחקר רפואי מראה, כי חל שיפור ברמת התזונה של ילדים במזרח ירושלים, בהשוואה למצבם לפני 1967.

+ בתל-אביב נפתח "מועדון חודשי לחברה העובדת", שיאפשר לחברות ועדי עובדים ולמזכירות בכירות להשתלם בנושאי כלכלה, חברה וביטחון. אסתר הרליץ, שגרירת ישראל בדנמרק לשעבר, בדברי הפתיחה: שאננות אופפת את הדיון סביב מעמד האשה בישראל. < בית ברנרדה אלבה, מחזה של לורקה, מוצג בתיאטרון החאן, בבימויו של מייקל אלפרד. < נפתח פסטיבל הזמר החסידי בהיכל התרבות בתל-אביב. < רואה אור: העור והכתננת, רומן מאת אהרן אפלפלד: ניצולת שואה מגיעה לישראל לאחר 25 שנות גלות בסיביר, וזיכרונות העבר אינם מרפים ממנה.

אוקטובר 4 < בראשונה מאז מלחמת יוני 1967 מוקרן סרט ערבי במחנה הפליטים ג'באליה שבעזה. < 11 < קבוצת עולים חדשים מברה"מ מקיימת סיור מודרך בשכונות ואדי סאליב ושקמונה בחיפה. בהודעה משותפת עם מארחיהם מצהירים העולים: "נכון שהעוני קיים בהרבה מדינות, אך לא ציפינו למצוא כדבר הזה במדינת היהודים". < מאה ושישים נשים משכם מכריזות על שביתת שבת לאחר שקרובות משפחה של אסירים ביטחוניים, שביקרו בבית הכלא באשקלון, שמעו סיפורי זוועה על פגיעות באסירים. < 15 < בראיון לעיתון הצרפתי לה מונד טוענת ראש הממשלה, גולדה מאיר, כי יוצאי ארצות ערב "הביאו עמם את האפליה, שהיתה נהוגה כלפיהם בארצות מוצאם". < 21 < ביטאון הפת"ח, היוצא לאור בביירות, מזהיר ערבים מהשטחים לבל ייצאו לעבודה בישראל. < 26 < יהודים תוקפים ערבים במהלך תרגיל ביטחון של חברת צים בחיפה, שבמהלכו הופצה שמועה כי ערבים הניחו מטען חומר נפץ בנמל.

+ להקת בת-שבע מעלה את המחול עמי ים, עמי יער, עם הכוריאוגרף הדרום אפריקני ג'ון קרנקו. במחול משולבים

למשך עשרים שנה, וחשיפת רובו ביוני 1994, רק לאחר פניית עיתון מעריב ב־1993 לבג"ץ, הפכו את עבודת הוועדה היוקרתית ההיא לאחת ההחלטות הגדולות בהיסטוריה של הביקורת בישראל.

אורי מילשטיין - מכון שרידות, רמת אפעל

- 1 ארכיון צה"ל (להלן א"צ), מיכאל צור, סגן מנהל ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון וראש תחום תיעוד וקטלוג, בהקדמה לגירסת דו"ח ועדת אגרנט שנחשפה לעיון הציבור ב - 1994, עמ' II-I.
- 2 בתוכנית הטלוויזיה "הטור השבועי", ששודרה ב־29 באוגוסט 1997 והוקדשה לתורת הביטחון של ישראל, אמר שר הביטחון, אלוף (מיל.) יצחק מרדכי: "מלחמת יום הכיפורים היתה הקשה ביותר והניצחון שהושג בה היה הגדול ביותר". מנחה הדיון, עו"ד אמנון זכרונאי, הצטרף להערכה זו.
- 3 א"צ, צור, 1974, עמ' II.
- 4 שם, עמ' IV-II.
- 5 א"צ, דו"ח חלקי נוסף: הנמקות והשלמות לדו"ח החלקי מיום 1 באפריל 1974, 1 ביולי 1974.
- 6 שם, עמ' 3-4.
- 7 לחיים לסקוב היתה הערכה אחרת, והיא הובעה בתוספת אישית שלו לדו"ח הוועדה שתידון להלן. אבל למרות דעתו השונה הוא לא נמנע מלחתום על הדו"ח המשותף של הוועדה.
- 8 א"צ, דו"ח שלישי ואחרון מ־25 בינואר 1975 (להלן דו"ח שלישי), עמ' 1339.
- 9 כלומר, גם של סגן הרמטכ"ל ובעל פרס ישראל ויועץ שר הביטחון עד היום, אלוף (מיל.) ישראל טל.
- 10 א"צ, דו"ח חלקי, עמ' 156.
- 11 שם.
- 12 א"צ, דו"ח שלישי, עמ' 1509.
- 13 התקפת הנגד נערכה כעבור שישה ימים. א"צ, דו"ח שלישי, עמ' 874.
- 14 פירוט התבוסה וניתוחה מופיעים אצל מילשטיין 1993.
- 15 בחברות נסגר בשל מיעוט יחסי של קוראים ומודעות. מלחמת הצנזורה בחברות סייעה לדה־לגיטימציה של העיתון וייתכן שהיתה אחד מגורמי סגירתו. החלטת בג"ץ בעניין קו 300 לא הועילה לו.

שירים של חיים נחמן ביאליק, אורי צבי גרינברג ועוד. < רואים אור: אנבי דונות, מאת הנשיא, זלמן שז"ר: אוסף מחקריו על ההתעוררות המשיחית בקרב היהודים במאות ה'16 וה'17; ביכורי עטים, אוסף סיפורים של סופרים צעירים ואלמונים, בעריכת מתי מגד. > רות לוין מציגה ציור מופשט ודקורטיבי בגלריה אנגל בירושלים. < שלושה מפיקים נוצרים מארה"ב מעלים במגדל ימק"א בירושלים חיזיון אור-קולי, שנועד "לשפר את תדמית ישראל בעולם": מתאר את תקומת הבית השלישי על פי נבואות יחזקאל. > קונצרט "מוסיקה ויוה" ראשון של התזמורת הפילהרמונית, בניצוחו של זובין מהטה. בתוכנית: קולאז', מאת המלחין הישראלי צבי אבני.

'עד מוות', מאת עמוס עוז, עם חתוכי עץ
מקוריים מאת יעקב פינס, ספרית
פועלים, הוצאת הקיבוץ הארצי, השומר
הצעיר, מרחביה ותל-אביב.

נובמבר 2 > שמואל טולידאנו, היועץ לענייני ערבים במשרד ראש הממשלה, קובע כי תהליכי שינוי מרחיקי לכת מתרחשים בקרב ערביי ישראל: היחלשות המסגרות החברתיות המסורתיות והשתלבות בכלכלה ובחברה הישראלית. הציבור הערבי נמנע מלשתף פעולה עם ארגוני הטרור, על אף לחצים גוברים מצדם. >9 הוועד הציבורי למען הנהגת נישואין אזרחיים מכריז על "יום הממזר". עצומה נגד "הרשימות השחורות" של פסולי נישואין של הרבנות ובעד חוק נישואין אזרחיים מוגשת לכנסת. >10 מועצת הרבנים האורתודוקסים בארה"ב קוראת למפד"ל לפרוש מהקואליציה, במסגרת המאבק על ההגדרה מחדש של הסעיף בחוק השבות הקובע "מי יהודי". >15 ביקורת צולבת על הטלוויזיה מצד חברי כנסת מכל הסיעות, בעת דיון במליאת הכנסת על לוח השידורים. ח"כ גרוס מאגודת ישראל: הטלוויזיה היא "גולם מסוכן הקם על יוצרו ואין איש יכול לעוצרו". >27 מועצת מפ"ם דוחה את דרישתו של מנהיגה, מאיר יערי, שלא לפסול לחלוטין את המודל הסובייטי, ומצהירה כי המשטר הסובייטי "השתחרר מכל זיקה לחוק ולמשפט, והפך לשלטונו הבלתי מוגבל של מיעוט על העם כולו".

+ בניא צלמונות אשירה לך אהובתי, מופע של להקת בת-דוד, עם הכוריאוגרף דומי ריטר-סופר, על אהבותיו של דוד המלך. > עיריית ירושלים מותקפת על כך שהעניקה חסות לשבוע התרבות הגרמנית, שיזמה שגרירות גרמניה. בנאמו באירוע קורא הסופר הגרמני, גינתר גראס, לחתימת הסכם תרבות רשמי בין גרמניה לישראל. > נפתחת המכללה החדשה ללימודים איסלאמיים בחברון.

דצמבר 5 > כרוז של רק"ח, שמופץ בכפר תרשיחא שבגליל, מוחה על גידור שטחים באזור הכפר וטוען, כי הגדר יוצרת "גיטו מוקף בתיל". הכרוז אף מוחה על נטיעת עצים בשטחים פתוחים, בשעה שקיים מחסור בשטחי בנייה לזוגות צעירים. >9 מכתבי איום והשמצות נשלחים לחברי המועצה הדתית בבני-ברק על ידי גוף המכנה עצמו "הארגון למלחמה בסרטן הציוני". >15 עשרים ארכיאולוגים מפרסמים קריאה פומבית לשר הביטחון, משה דיין, לחדול מביצוע חפירות ארכיאולוגיות ללא רשיון וללא ניהול מדעי, ולהימנע מרכישת ממצאים ארכיאולוגיים מחפירות שוד. > האספה השנתית של איגוד העיתונאים בעיתונים היומיים קובעת, כי מגמת המסחור הטלוויזיונית מאיימת על עצם קיום העיתונות, ומכריזה כי תיאבק נגדה. >21 תושבי קרית ארבע, בראשות הרב משה לוינגר, תובעים לקבל את האחריות לאכלוס המקום, בטענה לחוסר יעילות מצד משרד השיכון.

+ מסע דמיוני במערכה אחת ושלוש זמנים, מחזה מאת ליליאן אטלאן, שביים דוד ברגמן, מוצג באולם הסתדרות המורים בתל-אביב: משאית מובילה ילדים לרצח בשליחות הנאצים, והזקיף המלווה את הילדים במסעם מנסה להפיג את פחדיהם; בהשגבן, מחזה של ג'ון הרברט, מוצג בקאמרי, בבימויו של הלל נאמן: על מצוקת החיים בכלא. > דצמבר 21, תערוכה קבוצתית בביתן אגודת האמנים בתל-אביב, מציגים: מיכה אולמן, יואב בראל, משה גרשוני, יצחק דנציגר, רפי לביא ויגאל תומרקין. > אמנים, חברי אגודת הציירים בחיפה, מציגים מעבודותיהם בבית שאגאל. מבקשים להתחרות בתערוכה המוצגת במוזיאון העירוני לאמנות חדשה, שממנה נדחו; תערוכה מצוירה של אסיר ציון, בוריס פנסון, והעולה החדש מברה"מ, מיכאל גרובמן, במוזיאון תל-אביב. > כץ וקרסו, סרטו של מנחם גולן: "קומדיה עדתית" על אהבתו של קרסו המזרחי לבת משפחת כץ האשכנזייה.